

Oponentský posudek disertační práce Mgr. et Mgr. Anny Vernerové *Lexicographic Treatment of the Valency Aspects of Verbal Diatheses*

Málokdy dostanu k posuzování tak skvělou disertaci, jako je disertace Mgr. mult. Anny Vernerové o funkčním generativním popisu a zejména o diatezi a jejím efektivním formálním zpracování (pomocí formálních pravidel).

Členění práce

Práce má dvě hlavní části:

I. V první podává autorka přehled o valenci v jazykovědě a zvláště pak ve Funkčním generativním popisu. Přehled je výstižný, ze všech přístupů a teorií je zachyceno to podstatné, z popisu jasně vysvítají rozdíly mezi jednotlivými přístupy. Zajímavé čtení!

II. V části druhé, jádru celé práce, popisuje autorka různé případy slovesné diateze a zejména formuluje pravidla diateze: vycházejíc z hloubkového valenčního rámce slovesa odrážejícího aktivní podobu sloves ve větě, popisuje, jak se mění povrchová podoba participantů při synonymním pasivním vyjádření téže hloubkové struktury věty, dále v posesivních diatezích a v reflexivním pasivu. V této souvislosti se zabývá i konstrukcemi se slovesnými adjektivy. Pravidla využívají rámců sloves ve valenčním slovníku / slovnících a jsou prověřena na rozsáhlém korpusovém materiálu (ba možná z něho vyvozena!), jak dokládá i řada velmi zvláštních příkladů, obtížně vyhledatelných singularit. Pravidla považuji za hlavní výsledek práce: jsou optimálním zobecněním poznatků vyvozených z uvedených jazykových zdrojů.

Práce dále obsahuje použitou literaturu, rejstřík, soupisy hlavních věcí – vše v precizní a vyčerpávající podobě.

Toto členění práce pokládám za optimální.

Metodologie práce

K metodologii práce nemám výhrad:

- ❖ náležitě pojatý gramatický komponent valenčního slovníku,
- ❖ pravidla a jejich vyvozování a vůbec závěry opřené o detailní práci s jazykovými daty v relevantních korpusech,
- ❖ náležité využití relevantní literatury.

A nyní podrobněji. První část je velmi zajímavou charakterizací valence (nejen ve FGP) v dosavadní literatuře, neboť disertantka:

- ❖ stručně, leč výstižně popsala pozoruhodný přístup antických koryfeů (kap. 2.1);
- ❖ velmi zajímavě podala i počátek české tradice (Václav Philomates, Jan Blahoslav, kap. 2.2) – pasáž je zakončena velmi výstižným shrnutím (s. 23);
- ❖ popsala různé typy větných diagramů (kap. 2.3);
- ❖ se věnovala relevantním předchůdcům valenční teorie ve FGP (kap. 2.4);
- ❖ v kapitole 2.4 (Predecessors of the Valency Theory of the Functional Generative Description) a 2.5 (Existing reviews of the literature concerned with valency) podala vskutku výstižné charakteristiky předchozích teorií i přehled literatury.

Kapitola 3 první části se podrobně věnuje valenci ve Funkčním generativním popisu. Autorka opět neobyčejně výstižně popsala hlavní pilíře přístupu FGP.

Ve druhé, hlavní části práce (kapitoly 4 až 8) zpracovala disertantka různé typy slovesných diatezí a pojednala i o slovesných adjektivech. Přesně zformulovala několik obecných pravidel diateze jako hlavní výsledek práce. Přitom zpracovala velké množství jazykového materiálu, vhodně jej roztrídila a interpretovala. Čtenáři přitom poskytla nevšední čtenářský zážitek a množství námětů v přemýšlení (viz jednotlivě níže).

Níže uvádím věcné poznámky a otázky k jednotlivým místům, dále jazykové poznámky k jazyku práce a upozorňuji též na některá formální nedopatření.

Věcné poznámky a otázky k jednotlivým místům práce

s. 2 nahoře:

vidovým protějškem k *nahradili* je *nahrazení*, nikoli *nahrazování*

Dole na stránce: zajímavý rozdíl ve vidu: *Olomouc to těžko nahradí* vs. *To se jí bude těžko nahrazovat* (nelze užít dokonavého vidu: **To se jí těžko nahradí.*)

s. 14, 7. řádek shora:

Boha je vskutku tvar genitivu ve spojení: *pochval Boha?*

Uprostřed: opravdu Nsg *uzda?*

s. 29, v popisku obr. 2.2:

Význam věty *Notice that passives verb forms are treated as a single sentence element* v souvislosti s obrázky mi není jasný.

s. 36: K textu mám dvě otázky:

První otázka: Autorka píše, že valence je typická pro autosémantika. Dá se mluvit o valenci třeba i u předložek a spojek, nebo jen o rekcii?

Druhá otázka: Autorka píše: *Even though semantically related words often exhibit the same valency, deviations and exceptions are frequent*. Jak by autorka vysvětlila odlišné rámce sloves *obdivovat* co a *obdivovat se* čemu (je to výjimka?)? Od jakého slovesa se odvozuje tučná pasivní podoba ve větě (1c)?:

(1a) *Soused obdivoval sbírku známek.*

(1b) *Soused se obdivoval sbírce známek.*

(1c) ***Sousedem byla obdivována sbírka známek.***

Má autorka k dispozici pravidlo pro tvoření pasivní konstrukce i od reflexivních sloves typu *obdivovat se*?

s. 38:

Odstavec začínající *An important difference...* obsahuje velmi pěkné srovnání rekcce a valence a formulaci výhod rozdělení popisu hloubkových pádů a jejich povrchových realizací.

s. 39, 6. řádek shora:

Opravdu u Paulinyho stojí, že: ... *an agent may only be expressed by a subject...*?

Předpokládám, že Pauliny má na mysli jen aktivní větu.

s. 46:

Není mi jasná poslední věta před podkapitolou 3.1, prosím o vysvětlení:

... *whereas the level of cognitive (also factual) content is discussed only when such a reference clarifies issues belonging to the lower levels.*

K pozn. 32: Ševčíková *points out the paradox that we perceive tectogrammnatics simultaneously as deep syntax and highest level of description*. Podotýkám, že to není zase tak paradoxní: např. v latině *altus* znamená jak vysoký, tak hluboký.

s. 47:

K pozn. 34: český termín *aktuální členění věcné* je patrně kalk z němčiny: *aktuelle Satzgliederung*

s. 51, konec druhého odstavce: *formula recursively constructed from such units*.
Co tím autorka myslí?

s. 52, pozn. 44: *By a transducer we mean a machine that has no recursive properties*.
Jak se to myslí? Vždyť i konečněstavové přechodníky (byť mají konečnou paměť) dokážou zpracovat rekurzi (a právě je má autorka zřejmě na mysli).

s. 53, pozn. 48: Vzorec *tag + lemma = form* není šťastný, homonymní forma je přece popsána větším počet dvojic *tag + lemma*. Jde samozřejmě o to, že dvě odlišné formy nejsou popsány touž dvojicí *tag + lemma* a v tomto smyslu jde o bijekci.

s. 57, v rámci slovesa *poskýskávat*:
Tvar *postýskala (si)* je velmi zvláštní. Jakého je vidu?

s. 60, pozn. 56:
Ano, u slovesa *psát* není sekundární imperfektivum, ale pozor: jiná slovesa ho mají, např.:
sunout – posunout – posouvat
mýt – umýt – umývat

s. 63, 1. odst.:
Ke vztahu syntaxe a významu se ptám:
představují slovesa *obdivovat co* a *obdivovat se čemu* zvláštní hesla ve valenčním slovníku? Zvláštní hesla mají jistě i zajímavá reflexiva tantum:
zamilovat se
zamilovat si

stýskat se
stýskat si

s. 66, 2. odst.:
Jak se ve FGP chápou sekundární předložky odvozené z adverbíí? Jako předložky, nebo jako adverbia? Např. jaký tektogramatický zápis bude mít věta:

Stál nedaleko(Adv / Prep) *domu*.

Bude-li se *nedaleko* chápat jako předložka, bude na tektogramatické rovině jen gramatémem u uzlu *dům*; bude-li se chápat jako adverbium, bude to samostatný uzel závislý na slovese *stal*. To je velký rozdíl, uvážíme-li, že věta není homonymní. Jaký tektogramatický zápis uvedené věty byste, vážená autorko, preferovala?

Pozn. 64: *her presentation* – na koho se odkazuje, když Van Valin je muž?

Tamže: může být u Tesnière aktant vyjádřen vedlejší větou jakožto ekvivalentem jmen?

Pozn. 65: míní se v ruštině asi *predložnyj paděž*.

s. 67, pozn. 66:

Ad doplněk *slepá* ve větě: *Narodila se slepá*.

Je to přitom ale běžná konstrukce:

Jeví se / Připadá mi to zajímavé (dokonce obligatorní volné doplnění, jaké?).

Byla nalezena mrtvá.

Byla prostudována celá.

Akuzativní vazba *Vychází to třicet euro* mi připadá podivná.

s. 68, věta 6:

Petříkovi je adresát. A například slovo *dětem* představuje ve větě:

Staví dětem dům.

jaké doplnění? Otázka míří na rozdíl mezi adresátem s benefaktorem, který mi není jasný.

s. 70: bod (v): ... *quasivalency complementations are typically expressed by prepositional phrases*. Kdy jsou tato doplnění vyjádřena prostým pádem?

s. 72, odstavec začínající *Just as actants*:

Můžete uvést příklad fakultativního aktora a pacientu?

Ad Difference (DIFF): Jakým doplněním je *na 150 %* ve větě:
Inflace se zvýšila na 150 %.?

s. 73nn.:

Podkapitola 3.3.3 (Actant shifting: Summary) je velmi pěkná, zvláště ty počáteční body!

s. 83, (19b):

Co znamená zápis *mě.???dat* ?

s. 89: ... *quasivalency complementations are typically optional*. Kdy jsou obligatorní?

s. 94, 1. věta v odst. 3.6.1:

V češtině je ovšem dost případů, kdy slovosled vyjadřuje syntaktické vztahy: předložkové fráze, vedlejší věty vztažné vždy v postpozici, podřadicí spojky takřka vždy uvozují vedlejší věty, postavení příklonek...

s. 105, pozn. 102:

Konstrukce *se dostalo poděkováno* je bizarní, jistě negramatická, neumětelsky kreativní. Nebral bych ji vážně.

s. 115:

V interpretaci věty *Příslušná smlouva by měla být podepsána v říjnu. je podepsána* opravdu Obj?

A proč je tedy tvar *podepsáni* ve větě:

Jsou totiž pod návrhem datovaným 26. srpna vlastnoručně podepsáni.

na povrchu interpretován jako Pnom?

s. 115 a 116:

Vysvětlete mi, prosím, rozdílnou interpretaci vět:

- (a) *Příslušná smlouva by měla být podepsána v říjnu.*
(b) *Do 31. května 1994 by měla být podepsána dohoda, [která...*

s. 119 dole:

Interpretačně nebezpečně svůdná je nádherná věta:

*Jednoho cizince má **hlášena** Bořislav.*

V morfologickém slovníku u participií tohoto typu pohříchu schází interpretace Asg masc. anim.!

s. 126 dole:

Věta *Pavel je učen Petrem matematiku.* by měla být označena hvězdičkou jako negramatická.

s. 127 uprostřed:

Tvar *ujito* je pro mne nepřijatelný, stejně tak i věta *Z osady, ze které ráno odešli, bylo ujito před deset kilometrů.* Tvar v SYN v7 není.

s. 136 dole:

Má sloveso *namluvit* opravdu patiens v genitivu? Vždyť ve větě ... *napsáno i namluveno toho bylo až dost* je *dost* podmět a *toho* jeho přívlastek. V rámci by tedy mělo být Pat-acc, ne? Srov.:

Petkevič při obhajobě namluvil mnoho neplodných řečí.

Mnoho neplodných řečí bylo při obhajobě namluveno Petkevičem.

Zde *řečí* je snad přívlastek slova *mnoho*.

s. 137:

Klauze:

... *kterých se v něm bylo dopuštěno*

... *jimiž bylo dožadováno se určitého pohybu*

... *aby se bylo vyvarováno různých nedůsledností*

jsou pro mne zcela negramatické. Podle mého soudu se reflexivum *se* a pasivní přičestí bez výjimky vylučují (Štichův střet funkcí. Jeho výrok (citovaný na s. 206, pozn. 193): *Negramatičnost pasiva reflexivních sloves je dána pouze absolutní*

absencí jejich úzu. pokládám za podivný. Není přece tato absence dána právě negramatičností? A proč pouze? Totéž lze přece říci o akuzativu v podmětové pozici, ne, Františku?) Uvedené klauze chápu nejvýše jako zastaralé či jako negramatické kreace mluvčích/pisatelů (starší doklady uvádí autorka na s. 138, 139). Idiolekticky zajímavé je, že věta (na s. 140):

Z české strany byla hájena jednota země a domáháno se plné jazykové rovnoprávnosti.

mi nezní tak špatně (snad kvůli absenci tvaru *bylo*?)

s. 141 nahoře:

I klauze:

... že se jich po celou historii bylo dovoláváno...

mi zní přinejmenším podivně stejně jako klauze na:

s. 142 dole:

... bylo se jich vyptáváno ...

Uvedené konstrukce považuji za negramatické a neměla by se pro ně formulovat pravidla.

s. 144:

Pasivní tvary *měřeno*, *bráněno* jsou přirozené, neboť jak sloveso *měřit*, tak sloveso *bránit* má akuzativní rekcii. Zajímavější je příklad ve větě (41):

... nebylo s ničím hnuto ...

neboť sloveso *hnout* nemá akuzativní, nýbrž jen instrumentálovou rekcii.

s. 145:

Podobně tvary *kopáno*, *nahlíženo*, *činěno* (*kopat* co, *nahlížet* co, *činit* co) pokládám za přirozené, neboť tato slovesa mají akuzativní valenci. Zajímavější je příklad ve větě (42d):

... bylo ... topeno zemním plynem ...

neboť sloveso *topit* (ve významu vytvářet teplo) nemá akuzativní, nýbrž jen instrumentálovou rekcii.

Podobně příklady na s. 146.

Tvary *mizeni*, *utečen* jsou jen bizarerie utvořené podle hovorově užívaného *odejít*.

s. 148:

Klauze *...ale musí se o něj být zaslouženo ...* je negramatická, tvrdím.

Naopak reflexivum *si* a pasivní přičestí se snesou, jak zde autorka přesvědčivě dokládá.

s. 158:

Rozdíl mezi dvěma odlišnými rámci pro *znehucovat*, *znehutit* je zajímavý. Projevuje se i volbou odlišného anglického slovesa při překladu.

s. 161: Proč je *identifikovat* reflexivní? Mohu přece říci:

Tuto úzkou skupinku identifikuji s touto zemí.

Podobně ani *koncentrovat* není reflexivum tantum:

Vedle: *Koncentrujeme se na ligu.* máme i: *Koncentrujeme své síly na ligu.*

Má tedy smysl mít odlišné rámce pro:

identifikovat a *identifikovat se*
koncentrovat a *koncentrovat se*?

s. 162:

Pasivní přičestí *najeden*, *napit*, *napadán*, *připadáno* jsou nádherná. Speciálně: nesouvisí existence participií *najeden* a *napit* s možností užít příslušných sloves bez reflexiva *se*:

Dej mu napít / najíst! ?

s. 169:

Analýza rezultativní diateze s pomocným *mít* je výborná, přímo jsem si na ní pochutnal (autorka se ovšem opírá o výtečnou práci Gigerovu a velmi dobrou disertaci Načevy-Marvanové).

s. 187:

Udivilo mne, že: *the type of construction with a passive participle and the verb dostat has first been mentioned by Hausenblas (1963)!* Tak pozdě?

s. 192:

Konstrukce *dostat ubráno* ve větě (80a) a (80b) je pozoruhodně podivná, ba směšná.

s. 197:

Opět pozoruhodná (gramaticky bezvadná, sémanticky poněkud zvláštní) konstrukce, tentokrát sémantická:

tento most ... dostal uhrazen únik...

s. 198, 199:

V souvislosti s typem *dostávám hubováno, dostáváme přidělovány* se chci zeptat, jaké vidové kombinace jsou možné. Snad takto?:

dostal vyhubováno

?*dostával vyhubováno* (ale *dostává naloženo* ve větě (84) na s. 202 je v pořádku!)

?*dostal hubováno*

dostával hubováno

dostal prostředky přiděleny

dostával prostředky přiděleny

**dostal prostředky přidělovány*

dostával prostředky přidělovány

s. 200:

Oceňuji pěkný příklad (82i):

To číslo jsme už dostali signalizováno.

s. 203:

Konstrukce:

dostanete vybráno z několika druhů jídel...

podnikatelé dostanou vyděláno... (sic!)

abych to nedostal v šatně sežráno (sic!)

působí velmi zvláště, ale díky za ně!

s. 209:

Konstrukce typu:

*již nebude v hlasování pokračováno
rok nebylo s panem komunikováno*

jsou snad gramatické, ale stylisticky koženost sama.

Jazykové poznámky

s. 10:

Bylo by pěkné, kdyby řecká slova byla zapsána řeckou abecedou, někdy je totiž nefonetický zápis latinkou trochu matoucí: *houtos* se totiž má číst *hútos*, *tuptó* se má číst *typtó* (tedy aspoň v češtině).

s. 17, uprostřed:

Latinské *prorsus* patrně neznamena *většinou*, nýbrž *zrovna*, *naprosto*, *zcela*, *právě*, *úplně*

s. 40, pozn. 21:

Udivují mne slovenská l-ová participia s *-y*: *boly*, *vyplývaly*. Dnes by se psala: *bolí*, *vyplývali*.

s. 42, 12. řádek v hlavním textu zdola:

allows checking → allows for checking

s. 61, 6. řádek shora:

je anglické: *also in cases that the two lemmas ... differ...* v pořádku?

s. 62 a dále:

Reflexiva tantum jakožto anglický termín mi nezní anglicky (lépe snad: *inherent reflexives*, *reflexive only verbs*)

s. 69, popis obr. 3.5:

Characteristics of actants and free modifications complementations. Nezní mi to moc dobře anglicky.

s. 86: začátek posledního odstavce:

on the first sight: je to anglicky správně? (Snad jen pro vyjádření zamilovanosti na první pohled.)

s. 121, 5. řádek shora: opravdu *Aries* jako Skopec (správně ovšem Beran) ve zvěrokruhu? Nemá být *Wether*?

Překlepy a podobné omyly:

s. 2 uprostřed:

něvědí → *nevědí*

s. 15, 6. řádek zdola:

odlož ten než → *odlož ten meč*

s. 16, 5. řádek zdola:

Exemplump → *Exemplum*

s. 20, 3. řádek zdola:

perculitur → *percutitur*

s. 27 dole v hlavním textu:

syntaxe structural → *syntaxe structurale*

s. 29, nahoře:

generally found → *generally caught*

dole:

that passives → *that passive*

s. 35 dole v popisku obrázku:

syntaxe structural → *syntaxe structurale*

s. 39, pozn. 39:
ktor → *ktorý*

s. 43 dole:
15000 → *15,000*
50000 → *50,000*

s. 49: podkapitola 3.1.2 je celá psána menším písmem.

s. 58, 4. řádek shora:
unitscorresponding → *units corresponding*

s. 92 dole:
Dependant → *Dependent*

A pár dalších chyb...

Tyto i další překlepy jsem zkorigoval přímo ve výtisku práce, aby je autorka mohla zapracovat s výhledem na její vydání, jež velmi doporučuji.

Klady práce

Autorka:

- do hloubky pochopila pojetí FGP
- optimálně spojila své znalosti logiky, schopnost dokonale logicky a přesně myslet se znalostí jazykovědy k tomu, aby přesně a krátce zformulovala pravidla diateze
- prostudovala velké množství literatury, kterou – jak vidno – skutečně přečetla a v práci velmi dobře využila
- svou práci založila i na obrovském množství jemných a velmi pracných rešerší (díky i za pracně vyhledatelné bizarní věty)
- náročné téma zpracovala na obtížně překonatelné úrovni
- svou práci dokládá, jak důležité je multidisciplinární vzdělání (tak nezbytné v počítačové lingvistice!); autorka má zjevně – mimo jiné – hluboké znalosti z logiky a lingvistiky
- napsala práci velmi dobrou angličtinou.

Navíc v práci:

- je minimum formálních nedostatků (překlepů, typografických nedostatků...)
- české příklady jsou vždy anglicky glosovány
- jsou uvedeny náležité seznamy obrázků a tabulek, přílohy, bibliografie (kde autorka dokonce uvádí, na jaké straně je citován příslušný pramen, což je pro čtenáře výtečná pomůcka, díky!)

O záporech práce vůbec nelze hovořit.

Závěr

Řešené téma je aktuální a použité metody adekvátní, moderní a na úrovni současného vědeckého poznání. Vytvořená pravidla diateze lze považovat za nové vědecké poznatky. Práci hodnotím jako vynikající, bez výhrad ji doporučuji k obhajobě jakožto zcela dostatečnou pro udělení titulu Ph.D. Autorka nade vší pochybnost prokazuje předpoklady k samostatné tvořivé práci. Práci navíc vřele doporučuji po zapracování připomínek oponentů a po náležitých opravách k publikaci.

V Praze 11. srpna 2019

doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc., oponent
Ústav teoretické a komputační lingvistiky FFUK
U kříže 8
158 00 Praha 6 – Jinonice